

Geertruidenberg en Breda

Fietsen langs de Zuiderwaterlinie

De vestingsteden Geertruidenberg en Breda waren belangrijke schakels in de Zuiderwaterlinie. Grachten, wallen en bolwerken herinneren hier nog aan. Het gebied tussen de vestingsteden lag te hoog om onder water te zetten. Daarom werden hier schansen en linies aangelegd. Ze vormen nu het militaire decor voor deze fietsroute vol verrassingen.

Zuiderwaterlinie

Dwars door Brabant loopt de Zuiderwaterlinie. Het is de oudste, langste en meest gebruikte waterlinie van Nederland. In Brabant bestaat de linie uit elf vestingsteden met daartussen forten, vestingwerken en inundatiegebieden. Bij oorlogsdreiging werden deze gebieden onder water gezet. Dat gebeurde via een uitgekiend systeem: het water stond te hoog om doorheen te lopen en te laag om doorheen te varen. Zo ontstond een waterbarrière die bij een vijandelijke aanval de zuidflank van Holland moest beschermen.

Routebeschrijving

Start in het centrum van Geertruidenberg op de Markt.

1 De **Markt van Geertruidenberg** is een prachtig plekje om deze fietsroute te beginnen: een dubbele rij linden, puntgave gevels uit de 18e eeuw, hardstenen stadspompen, uitnodigende terrasjes Typisch Brabants? Toch niet: tot 1814 lag de stad op Hollands grondgebied. Dat verklaart meteen de Hollands aandoende trapgevels. Aan het begin van de

Opstand, ook bekend als de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), liet Willem van Oranje de stadsmuren vervangen door aarden wallen, grachten en bolwerken. Die konden echter niet voorkomen dat Geertruidenberg in 1589 door Engelse huurlingen werd 'verkocht' aan de Spaanse hertog van Parma. Vier jaar later wist prins Maurits de vesting te heroveren. Deze belegering is een van de onderwerpen in Museum De Roos, dat onderdak vond in een eeuwenoud pand aan het plein (Markt 46, www.museumderoos.nl, mei-sept. di.-za. 10.30-16.30, zo. 11.30-16.30 uur, okt.-april do.-vr. 11-15, za. 11-16, zo. 13-16 uur). Links tegenover het museum getuigt het arsenaal van het militaire verleden van de stad. Wandel door de poort en je ziet waar vroeger de wapens werden opgeslagen.

2 Ook nu nog wordt de stad gedeeltelijk door **wallen en grachten** omgeven. Ze dateren van de periode 1834-1837, toen er een oorlog met de Belgen dreigde. Sinds 1815 vielen Nederland en België beide onder het Koninkrijk der Nederlanden, maar het was geen gelukkig huwelijk. Vooral de arrogante, bemoeizuchtige houding van koning Willem I riep bij de Belgen weerstand op. In 1830 was de maat vol: de Belgen kwamen in opstand en eisten onafhankelijkheid. In allerijl werd de in verval geraakte Zuiderwaterlinie weer in staat van paraatheid gebracht. Ook de eerder gesloopte vestingwerken rond Geertruidenberg werden in ere hersteld. Aan de noordrand van de stad is daarvan nog een deel te zien: fiets richting de kerk en volg voor de stadspomp links de Vismarktstraat. De eerste straat links komt uit bij een

Een kanon bewaakt het arsenaal van Geertruidenberg

Linies van zigzaggende aarden wallen en grachten bewaakten de hoge zandgronden, zoals hier de Linie van Den Hout

wachthuis uit 1836. Hierin was plaats voor een officier en twintig manschappen. Even verder gaat links een pad naar een bolwerk met een kruitmagazijn uit datzelfde bouwjaar. In 1839 erkende Willem I alsnog de nieuwe Belgische staat en kwam er definitief een einde aan de burenruzie.

Fiets vanaf de Markt rechts langs de kerk naar ④.

③ Fiets vanaf ④ links de brug op en **Fort Lunet** komt in beeld (links op de andere oever). Ook dit fort was gebouwd om de opstandige Belgen buiten de deur te houden. Het fort kon de rivier de Donge afsluiten en bewaakte de door Napoleon aangelegde straatweg tussen

Breda en Gorinchem. Nu kun je binnen de muren terecht voor een hapje of een drankje in het restaurant.

Fiets van ④ naar ④ ④ ④ ① en ⑧.

④ Oorlog is van alle tijden. Dat bewijst de **Ruïne van Strijen**, ook wel de Slotbosse Toren genoemd. Je komt er door bij ⑧ rechts de Effentweg te volgen en dan de eerste weg links te nemen. Van een ooit machtig kasteel resteert nu slechts een 25 meter hoog hoekdeel van een toren. Het kasteel werd vanaf 1289 gebouwd op de toenmalige grens van het hertogdom Brabant en het graafschap Holland. Opdrachtgever was Willem IV van Strijen, afkomstig

van de Hoeksche Waard in Zuid-Holland. Na 1325 liet de Hollandse edelman Willem van Duvenvoorde, destijds een van de machtigste en rijkste mannen van de lage landen, het kasteelterrein flink verbouwen. Willem van Oranje veroverde het kasteel in 1573, waarna Spaanse troepen de burcht met kanonnen bestookten. Waarschijnlijk raakte het daarbij zo beschadigd dat vanaf 1620 de stenen werden gebruikt voor verschillende andere gebouwen in Oosterhout.

Fiets vanaf ⑧ naar ④ en ② (tip: je kunt in Oosterhout de route eenvoudig inkorten door op de rotonde bij de Strijenseweg rechtsaf te gaan, dan bij de verkeerslichten recht door). Fiets van ② naar ⑨ en ⑨.

Naar volgende route via
42 24 31 12 13 75 36
2 7 3 en 4.

Naar volgende route
via 22 72 55 56 57
40 38 37 7 en 14.

5 Nu zorgen de bomen voor beschutting, maar vroeger was de Vrachelse Heide een ruig heide- en stuifzandgebied. Op de kruising bij het einde van de zandwinplas stond eeuwenlang de bekende herberg **Het Pannenhuis**. Tijdens de belegering van Breda in 1624-1625 (zie kader blz. 6) liet de Spaanse legeraanvoerder Spinola hier een schans en uitkijkposten aanleggen. Het Staatse leger van prins Maurits lag slechts 2 kilometer verderop, richting Made. Ook in volgende oorlogen waren hier soldaten ingekwartierd. In het 'Rampjaar' 1672 werd Nederland van alle kanten aangevallen en logeerden er Engelse en Franse soldaten in de herberg. De eigenaar bracht voor deze dienst 62 gulden en 8 stuivers in rekening – zaken zijn zaken tenslotte!

Fiets naar 75.

6 Na het bos volgt de route het Markkanaal. Bij

het graven van het kanaal in 1911-1915 werd de **Linie van de Munnikenhof** bruut doormidden gehakt. Een restant zie je direct na het golfterrein links: een aarden wal die door het landschap zigzagt. De linie werd in 1701 ontworpen door Menno van Coehoorn als onderdeel van de Zuiderwaterlinie. De lage polders aan de buitenzijde van de wal werden bij oorlogsdreiging onder water gezet. Een laag van enkele decimeters was genoeg om een leger met al zijn paarden, karren en kanonnen tegen te houden. De aarden wallen moesten voorkomen dat de vijand via dit hoger gelegen stuk land toch zou oprukken. Pas in 1952 werd de linie officieel als vestingwerk opgeheven. Daarna zijn de wallen en grachten veroverd door de natuur.

7 Ruim 500 meter na de linie gaat links een onverhard pad richting een asfaltweg, de Salesdreef. Hier markeert

een informatiebordje de locatie van een **Spaans kerkhof**. Soldaten van het Spaanse leger die door ziekte, ontberingen of in de strijd overleden, vonden hier een laatste rustplaats tussen hun kameraden.

Fiets naar 77.

8 Vlak voor 77 is rechts een kleine parkeerplaats. Zet de fiets neer en wandel verder naar de door bomen en struiken overwoekerde **Spinolaschans**. Een doorgang in de hoge wal geeft toegang tot het open middenterrein. De Spaanse legeraanvoerder Spinola liet de schans in 1624 aanleggen tijdens de omsingeling van Breda (zie kader blz. 6). Zo kon hij de land- en waterwegen controleren en voorkomen dat er voedsel naar de stad zou gaan. Na de overgave van Breda liet Spinola het vestingwerk ontmantelen, zodat de Staatse troepen het niet konden gebruiken. Toen Frederik

Lengte

42 km
(met routeverlenging naar Breda 53,5 km)

Start

De routebeschrijving start op de Markt in

Geertruidenberg. Rond de vestingstad zijn verschillende gratis parkeerplaatsen. Starten kan ook vanaf het treinstation in Breda.

Markering

De route volgt het netwerk van fietsknooppunten.

Vijf fietsroutes

Langs de Zuiderwaterlinie zijn vijf fietsroutes uitgezet. Via een verbindingsroute kun je van de ene naar de andere route fietsen. De knooppunten van de verbindingsroute staan op de kaart vermeld. Zie ook www.anwb.nl en www.zuiderwaterlinie.nl.

Het Beleg van Breda

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog kwamen weinig echte veldslagen voor. Er werd vooral gestreden om de vestingsteden. Zoals Breda, dat maar liefst zes keer in andere handen overging. Be-roemd werd de list met het turfschip in 1590, waardoor prins Maurits de stad kon veroveren. Daarna duurde het tot 1624 voor de Spaanse veldheer Spinola een poging deed deze schandvlek uit te wissen. Zijn strategie: de stad uithongeren. Direct rond de stad liet Spinola een eerste linie aanleggen. Op ruime afstand daarvan kwam een tweede linie, om zo een eventuele aanval van Staatse troepen af te slaan. De linies werden versterkt met tientallen schansen en andere vestingwerken – een prestatie van formaat van de ruim 30.000 en later zelfs 80.000 Spaanse (huur) soldaten. Na een beleg van elf maanden gaf Breda zich over. Spinola gunde de verdedigers van de stad een eervolle aftocht. Eenmaal in de stad was zijn eerste daad: het gehate turfschip in brand steken.

De Spaanse schilder Velázquez vereeuwigde de overgave van Breda in 1625: Spinola neemt hoffelijk de sleutel van de stad in ontvangst

Hendrik in 1637 Breda wilde terugveroveren, werd de schans opnieuw aangelegd in de huidige vorm.

Vanaf 77 kun je de route verlengen met een uitstapje naar Breda. Fiets dan naar 79 78 80 en richting 47.

9 Ooit was Breda een machtige vestingstad, maar de meeste vestingwerken zijn in de loop van de 19e eeuw gesloopt. De singels rond het centrum geven globaal de ligging aan. Wel bewaard gebleven is het **Kasteel van Breda**. Het heeft nog altijd een militaire functie, dus binnen een kijkje nemen kan alleen bij speciale gelegenheden.

Wat ooit een middeleeuwse burch was, groeide in de loop van de eeuwen uit tot een groot kasteelcomplex. De meest bekende bewoner was zonder twiifel Willem van Oranje, die op elfjarige leeftijd eigenaar van het kasteel werd. Zijn voorgangers van het geslacht (Oranje-)Nassau liggen be-graven in de Grote Kerk even ten zuiden van het kasteel. Bij deze kerk begint de Grote Markt, een langgerekt plein dat zich uitstekend leent om op een terrasje van de Brabantse gastvrijheid te proeven.

10 Volg vanaf het kasteel de route verder richting 47 en de **Duiven- en Granaattoren**

komen in beeld. Ze horen bij de versterkingen die Hendrik III van Nassau in 1531 rond de stad liet aanleggen. De waterpoort tussen de beide torens wordt het Spanjaardsgat genoemd. Het verwijst naar het beroemde verhaal over het Turfschip van Breda: in 1590 smokkelde een schipper een groep soldaten van prins Maurits met zijn turfschip het kasteel binnen. Zij openden de poort, waardoor de prins het kasteel op de Spanjaarden kon heroveren. Een prachtig verhaal – de Brabantse versie van het Paard van Troje –, maar het speelde zich niet af op deze plek: de waterpoort werd namelijk pas in 1610 gebouwd. In werkelijkheid voer het turfschip het kasteel binnen via een gracht langs de noordoostelijke hoek.

*Fiets vanuit Breda via (80) (78) en (79) terug naar (77).
Fiets van (77) naar (21) en (22).*

11 In het lieflijk ogende Terheijden is vroeger stevig gevochten. Vooral in de Tachtigjarige Oorlog sloegen dan weer Spaanse, dan weer Staatse troepen hun tenten op in en rond het dorp. Ook werden de omliggende polders menigmaal onder water gezet. In 1639 bouwden de Spanjaarden bij de haven de **Kleine Schans** om de scheepvaart op de Mark en de verbinding Breda-Moerdijk te beschermen. Na de Tachtigjarige Oorlog verdween de schans uit het landschap, waarna in 1830 het bolwerk in ere werd hersteld vanwege de opstandige Belgen. Nu is het vooral een heerlijke plek voor een picknick!

Fiets naar (21) (74) en (99).

12 De zigzagvorm van de **Linie van Den Hout** is goed te herkennen. In vestingterminologie heet dat getenaillerd. Al in 1625 lagen hier verdedigingswallen.

De huidige linie dateert van 1701 en is waarschijnlijk binnen enkele weken aangelegd onder toezicht van Menno van Coehoorn. De linie moest, samen met de Linie van de Munnikenhof (zie **6**) en een hele serie inundatiegebieden, het gebied tussen de vestingsteden Breda en Geertruidenberg verdedigen. Via een wandelpad kun je de zigzag helemaal door het landschap volgen.

Fiets naar (94) (95) (26) (96) (44) en dan richting (42) tot aan de Markt.

13 Terug in Geertruidenberg krijg je zicht op het indrukwekkende **Commandeursbolwerk**. Eenmaal binnen de vesting kun je rechtsaf om het bolwerk ook van binnen te bekijken en je vestingkennis te verrijken: de opstelplaats voor geschut heet een kat, de extra wal in de hoofdgracht heet een enveloppe.

ANWB Gastvrij punten

Café Berende
Sandoel 14
4941 DW Raamsdonksveer

Cafeteria het Trefpunt
Hoofdstraat 23
4844 CA Terheijden

ANWB Gastvrij Plus punten

ANWB winkel Oosterhout
Arendshof 273
4901 NE Oosterhout

ANWB Fietswinkel

Wim de Vos fietsen
Keiweg 127
4902 PC Oosterhout

Fietsverhuur

Bergsche Fietswinkel
Markt 44
4931 BT Geertruidenberg
tel. 0162 22 99 99
www.bergschefietswinkel.nl
zo. en ma.-ochtend gesloten

Informatie

Kijk voor meer informatie over de Zuiderwaterlinie op www.zuiderwaterlinie.nl.

Het Kasteel van Breda: ooit eigendom van Willem van Oranje

© 2018 ANWB B.V., Den Haag

Productie: ANWB (Marieke Haafkens), projectbureau Zuiderwaterlinie;

Tekst: Zuiderwaterlinie, Harry Bunk;

Opmaak: Harry Bunk

Cartografie: Landkaartje, Winifred Broeder;

Beeld: Zuiderwaterlinie, Lieske Meima.

Deze route werd met de meeste zorg samengesteld. De juistheid van de gegevens is aan veranderingen onderhevig. Indien de informatie onjuistheden blijkt te bevatten, kan de uitgever daarvoor geen aansprakelijkheid aanvaarden.

ZUIDERWATERLINIE
NOORD-BRABANT

